

Колісник-Гуменюк Ю.І. Роль соціогумантарних дисциплін у вихованні патріотизму і національної свідомості особистості. / Ю.І.Колісник-Гуменюк // Зб. наук. праць інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / [заг.ред. С.Д.Максименка]. – К., 2008. – Т. X, Ч. 4. – С. 272-279

Ю. Колісник-Гуменюк

РОЛЬ СОЦІОГУМАНТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЗМУ І НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна професійна освіта, керуючись особистісно орієнтованими пріоритетами, ставить низку важливих завдань щодо процесу навчання. Недостатній творчий і разом з тим реалістичний підхід у здійсненні громадянської освіти та виховання в Україні зумовлюється не тільки педагогічними чинниками, які залежать від соціальної, політичної та економічної ситуації в Україні. Без практичного і повсякденного підтвердження істинності отриманих на уроках знань про свою державу, її історію, літературу, про звичаї та традиції учні не зможуть опанувати на належному рівні знання, які сприятимуть формуванню в них громадянськості та патріотизму.

Педагогіка сьогодення спрямована на досягнення українською освітою світових стандартів, відродження національного виховання, формування демократичного світогляду і культури, що сприяє розвитку екологічного, етичного та естетичного виховання; зосереджує свою увагу на розвитку високої гуманістичної культури особистості. Система освіти має орієнтуватися на формування особистості, здатної накопичувати і зберігати знання, які ґрунтуються на основі народних звичаїв, традицій, сприяють формуванню міжетнічних культурних відносин.

Важливу роль у процесі формування такої особистості відіграє гуманітарна освіта як сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних із ними практичних вмінь і навичок. Саме вона сприяє духовній консолідації суспільства, допомагає у професійно-культурному рості кожного індивіда, у набутті людських якостей та формуванні творчої особистості, здатної зробити вагомий внесок у розвиток суспільства. Освіта скеровує свої сили на формування світогляду молодого покоління. Без пізнання та усвідомлення свого генеалогічного коріння, культурно-історичних традицій, звичаїв, історії розвитку та формування своєї держави та народу, не можна говорити про успіх навчально-виховного процесу. [5, с. 133-134].

Саме тому велику увагу освіта приділяє вивченню суспільно-гуманітарних дисциплін, основною метою яких виступає формування в учнів сучасного світогляду, якостей що сприяють розвитку у людини порядності, відповідальності, наполегливості, співчутливості, людяності. [2, с. 29].

Спрямування освіти на гуманізацію допомагає втілити у практику пріоритети загальнолюдських цінностей, оскільки вона дає можливість молодому поколінню ознайомитись із науковими та культурними здобутками нації. Сьогодні важливу роль відіграє зв'язок професійної підготовки з культурологічною, яка сприяє розвитку культури мислення, формуванню професійної культури, впливає на поведінку та розвиток особистості [12, с. 71]. В. Онищенко стверджує: «Передумовами будь-яких можливостей виховання-освіти-навчання були духовно-розумні, морально-духовні й духовно-естетичні. На їх основі розкриваються сутності буття людини, її життя-пізнання на Землі, смисл і призначення цього життя». Учений подає визначення неологічної парадигми, яка охоплює три сфери людського буття: виховання, освіта, навчання людини. Неологічна парадигма передбачає розуміння людини як триединої істоти - духа-душі-тіла. [10, с. 29-30].

На необхідність зростання соціогуманітарних знань з урахуванням проблем, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю суспільства, звертає увагу Г. Васянович. Він визначає гуманітарну освіту як сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних із ними практичних навичок і вмій; як важливий засіб формування світогляду, що відіграє велику роль у загальному розвитку людини, її розумовому та моральному вихованні. Людина працює і розвивається в світі комп'ютерних технологій, внаслідок чого її внутрішній духовний світ може змінитись в силу обставин. Тому сучасна гуманітарна освіта має важливе завдання зберегти морально-духовний стан людини, її моральні цінності та традиції народу. Це можливо лише за допомогою гуманізації суспільства, що дозволить заповнити потребу людей збагатитись у духовній та інтелектуальній праці [1, с. 10-13].

Вважаємо, що соціогуманітарна підготовка є також обов'язковою і невід'ємною умовою громадянського становлення особистості, одним із головних важелів патріотичного та національного виховання молоді. З огляду на це *мета* даної статті полягає у висвітленні можливостей впливу гуманітарних дисциплін на процес патріотичного й національного виховання у професійно-технічних навчальних закладах.

Основні шляхи розвитку системи патріотичного виховання підростаючого покоління з урахуванням досвіду і досягнень минулого, сучасних реалій та проблем, тенденцій розвитку українського суспільства викладені в «Загальнодержавній програмі патріотичного виховання молоді на 2004 - 2008 роки», яка проголошує: «Патріотичне виховання молоді націлене на формування і розвиток особистості, якій притаманні людська гідність, висока національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, гуманістична мораль, виконання положень національного законодавства, вміння цивілізованим шляхом відстоювати свої права і свободи, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві». В Україні, яка є поліетнічною державою, патріотичне виховання відіграє

особливо важливу роль, оскільки воно покликане сприяти формуванню соборності України, що є основою української національної ідеї» [3].

Різноманітні аспекти проблеми патріотичного виховання, його змісту і форм вивчали Р. Беланова, Г. Бійчук, А. Бойко, Н. Боярська, О. Вишневський, О. Гевко, В. Гнатюк, Я. Гнутель, І. Демидова, Н. Іванкова, Г. Іванюк, В. Каюков, О. Клепко, Г. Кловак, П. Кононенко, М. Кошіль, Л. Крамаренко, О. Красовська, О. Масляницька, О. Озірний, Р. Осипець, Л. Павленко, В. Ткаченко.

Патріотичне виховання молоді - це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності України.

Вирішальну роль у патріотичному вихованні поряд із сім'єю відіграє навчальний заклад, який повинен дати першооснову національного виховання. Навички аналізу, систематизації та класифікації отриманої інформації допоможуть учням застосувати здобуті знання для розвитку освіти, науки і культури. Щоб результат був помітний, самі викладачі мають працювати над підвищенням своєї педагогічної майстерності, загальної та професійної культури, накопичувати нові знання з історії, філософії, політології [11].

Патріотичне виховання молоді невіддільне від національного виховання, головна мета якого - набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Тому в умовах глобалізації суспільства громадянська єдність, національне згуртування, а отже - патріотичне й національне виховання молоді є завданням, стратегічним за своїм значенням. Патріотичне виховання не тільки важливе для формування почуттів приналежності до нації, держави, а й має суто прикладний характер, бо веде до національного згуртування [6].

Питання національного виховання досліджували Г. Дежнюк, Н. Палій, О. Петренко, В. Постовий, С. Ращупкіна, О. Руденко, А. Титаренко, Д. Тхоржевський, М. Хайругдинов, Л. Шемет, О. Шрамко, Н. Шроль, П. Щербань. Тему формування національної свідомості в процесі навчання розробляли: Ю. Бондаренко, П. Гомон, О. Гребницька, Т. Дятленко, Н. Дяченко, Я. Журецький, Л. Кисленко, Г. Клочек, Н. Кравченко, Т. Нікішина, Л. Ржепецький, Т. Савченко, К. Соп'яненко, В. Сухенко, О. Тесленко, Л. Ярошенко. Учені доходять висновку про те, що основні

завдання національного виховання є загальними для усіх навчальних закладів та для суспільства в цілому і передбачають:

- забезпечення умов для самореалізації особистості;
- формування національної свідомості та людської гідності;

- виховання правової культури: поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів;

- виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу;

- формування мовної культури;

- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродійностей;

- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;

- формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовка підрастаючого покоління до життя в умовах ринкових відносин;

- забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона й зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я;

- формування соціальної активності та відповідальності особистості через включення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних стосунків;

- прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю [13].

Національна свідомість має закладатись змалечку в кожній дитині. В основу цього поняття вкладають проблеми розвитку мови, культури, мистецтва, духовності. Молодь повинна вникати у проблеми свого народу, аналізувати успіхи і поразки протягом певних історичних періодів. Національна самосвідомість - це фундамент кожної нації, завдяки якому формується культурно-історична самобутність, світовідчуття і світорозуміння [4, с. 19].

У свою чергу національна ідея відображає глибинний рівень національної свідомості, сукупність ціннісних настанов нації, визначає напрямок мислення народу, його здатність відчувати і діяти співзвучно з національними інтересами. Проявляючись як своєрідний духовний склад народу, його менталітет, формуючись під впливом традицій, культури, соціальних структур, усього історичного середовища національного буття людини, і водночас впливаючи на них, національна ідея стає джерелом культурно-історичної динаміки нації, визначальним чинником її політичного життя. Національна ідея як найбільш проста і доступна форма суспільного об'єднання людей самоутверджує націю, забезпечує її єдність, свободу та незалежність. Зростання соціальної ролі національної ідеї

пояснюється секуляризацією сучасного життя, розширенням демократії, відродженням духовності й культури нації.

Поняття «національна свідомість розуміють як сукупність теоретичних, буденних, масових, елітних, власне національних і зарубіжних ідей, настанов, прагнень, культурних набутків, які сприяють прогресивному розвитку нації в усіх сферах її функціонування. Національна свідомість є універсумом буття нації. У повсякденній життєдіяльності вона проявляється на буденному, теоретичному, політико-державному рівнях [9].

Формування психологічних засад людського буття, освоєння універсуму загальнонаціонального значення, який стає основою духовності виражається у національній самоідентифікації особистості. Духовність кожної людини формують її чуттєвість, воля, інтереси, які створюють простір самовизначеності, самототожності та цілісності кожного індивіда. Н. Лавриченко стверджує, що вираженням індивідуально-національних рис є національні особливості світогляду, світоспоглядання, світосприйняття, світопереживання, світорозуміння. Вони сприяють формуванню національної унікальності життєвих позицій та активності людини [7].

Аналізуючи методи викладання історії у професійно-технічних навчальних закладах ми акцентуємо увагу на аналізі головних етапів історичного розвитку України як держави, на її сучасну розбудову. Вивчення курсу історії України сприяє виробленню в учнів навичок систематичної самостійної роботи з опрацювання джерел, документів, наукової літератури, періодичних видань на принципах науковості, історизму, об'єктивності та гуманізму. Провідними у вивченні суспільно-гуманітарних дисциплін є завдання з формування почуття патріотизму, національної гідності, об'єктивності в оцінці подій і фактів історії України та її держави; вмінь логічно викладати фактичний матеріал, правильно оцінювати внесок українського народу у розвиток світової цивілізації.

Значну роль у формуванні цих якостей відіграє викладач, його педагогічний стиль, уміння подати матеріал таким чином, щоб дати можливість учням відчувати себе громадянами своєї країни. Позитивним безперечно є прагнення українських педагогів поєднати глобальний та національний підходи у вихованні та соціалізації молодих громадян України. Слід більше звертатися до традицій, культури, історичного минулого нашого народу, прагнути до досконалого опанування рідної мови, покращувати релігійну та етнонаціональну обізнаність. [8, с. 91].

Сповненим сенсу є життя кожного, хто пов'язує свою долю з долею власного народу. Кожна особистість має прийняти норми, цінності, правила поведінки та закони громадського життя, виробити відповідальність за власну діяльність перед майбутнім свого народу, що складає духовне та ідейне підґрунтя для формування громадянської позиції, сприяє виробленню громадянських якостей особистості.

Громадянськість - це насамперед особиста установка на життя як творчість, яка ґрунтується на індивідуальному сприйнятті, переживанні, відстоюванні певних, законодавчо закріплених і морально санкціонованих громадянських цінностей. У розумінні особистого життєвого сенсу громадянськість неможливо прищепити, можна лише підготувати молоду людину до вироблення особистого розуміння громадянськості.

В українській освіті посилилась педагогічна увага до питань формування в учнів активної громадянської позиції, яка проявляється у здатності аналізувати суспільні процеси та ситуації, обирати адекватні форми і способи дії у непередбачуваних ситуаціях. Вона передбачає компетенцію і компетентність у різних видах суспільної діяльності, а також відповідальність за результати власної діяльності. У цьому контексті у молоді потрібно виховувати розуміння відмінності змісту таких понять як «громадянська компетенція» і «громадянська компетентність». Вони є взаємопов'язаними, але не тотожними. Громадянська компетентність передбачає, насамперед, здатність особистості розуміти соціальні процеси і впливати на їх перебіг. У свою чергу громадянська компетенція - це відповідність діяча тому громадському статусу, який він обіймає, адекватне виконання громадських і соціальних ролей, суспільних обов'язків і повноважень [8].

З метою вироблення в учнів активної громадянської позиції, формування громадянської компетентності та компетенції викладачі застосовують різні методи навчання, серед яких хочемо відзначити навчання лідерству, ділові ігри, імітацію виборчих кампаній тощо.

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що мистецтво громадянськості - це мистецтво бути там, де зможеш принести найбільшу користь собі й людям, а виховання патріотизму сприяє формуванню відчуття відповідальності за майбутнє сім'ї, родини, держави, народу.

Подальшого дослідження потребують проблеми розвитку українознавчих дисциплін, дослідження їх впливу на становлення національно свідомої особистості, розвиток її національних і патріотичних рис.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Васянович Г. П. Гуманітарна освіта і стиль педагогічної діяльності викладача професійно-технічного закладу // Гуманітарна освіта і виховання особистості: 36. наук, праць / За ред. Г. П. Васяновича. -Львів: Сполом, 2004. - С. 9-28.
- 2.Григор'єва С. В. Гуманітаризація вищої освіти як шлях формування спеціаліста XXI століття // Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи. - Харків: ХДПУ, 2000. - С. 29-30.
- 3.Загальнодержавна програма патріотичного виховання молоді на 2004 - 2008 роки [Електронний ресурс] - Режим доступу: пйр://

д5ка2.гага.до7.иа/рІз/г^{ТМ}еБ_п\л/еБргос34?іс1=&рт^511 = 16906&рт35401=45861 - Заголовок з екрану.

4.Зякун Т. Особливості формування національної свідомості молоді на сучасному етапі державотворення. // Рідна школа. - 2006 - № 5. - 0 19-22.

5.Когут Г. Роль українознавчих дисциплін у національному вихованні та формуванні світогляду молоді // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність: Наук. Альм. Ч. 4. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський.

- Львів: Вид-во Львів, край, т-ва «Рідна школа», каф. загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. - С. 133-141.

6. Кремень Б. Якісна освіта: вимоги ХХІ століття // Дзеркало тижня. - 30 червня 2006. - № 24 (603) 24 [Електронний ресурс] - Режим доступу: пгг.р:/\ллллл/.dt.ua/3000/3300/53717 - Заголовок з екрану.

7. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. - К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. - 287 с.

8.Лавриченко Н. М. Педагогічні проблеми громадського становлення шкільної молоді в Україні та країнах ЄС [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.children.edu-ua.net/storage/1183.doc> - Заголовок з екрану.

9.Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_свідомість - Заголовок з екрану.

10.Онищенко В. Д. Ноологічні передумови гуманітарної освіти і виховання особистості. / Гуманітарна освіта і виховання особистості: 36. наук, праць / За ред. Г. П. Васяновича. - Львів; В-во «Сполом», 2004. - О 29-48.

11.Пономарьов О. Нова роль викладача [Електронний ресурс] -Режим доступу: #13-14 от 25.05.2004 - <http://polytechnic.kpi.kharkov.ua/ViewArticle.asp?id=60> - Заголовок з екрану.

12.Руденко Л. А. Роль української філософської та культурологічної думки в розвитку національної ідеї. // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність: Наук. Альм. Ч. 4. / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцкж, П.Сікорський. Львів: Вид-во Львів, край, т-ва «Рідна школа», каф. загальної та соціальної педагогіки ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. - С. 71-80.

13. Сутність національного виховання [Електронний ресурс] -Режим доступу: - <http://www2.znz.edu-ua.net/storage/200.doc> -Заголовок з екрану.